

Наталія Супрун,
*докторка економічних наук, професорка,
головна наукова співробітниця
відділу економічної історії,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

ГЕНЕЗА ТЕОРІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ВІД НАЦІОНАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ДО ГЛОБАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ

На початку XXI століття теорія сталого розвитку утвердилася як домінуюча глобальна парадигма осмислення перспектив цивілізаційного поступу. Вона стала відповіддю на комплексні виклики сучасності – екологічні кризи, загострення соціально-економічної нерівності, вичерпання природних ресурсів, зростання техногенного навантаження на біосферу та кризу традиційних моделей економічного розвитку. Водночас ідея сталого розвитку не є результатом виключно сучасних наукових досліджень, або політичних домовленостей. Її виникнення має глибоке історико-теоретичне підґрунтя, пов'язане з еволюцією економічної думки, філософії, природничих і соціальних наук. І особливе місце у цій генезі посідають українські наукові традиції, які задовго до інституціоналізації концепції сталого розвитку на глобальному рівні заклали її ключові світоглядні та методологічні засади.

Українська наукова думка, представлена працями Сергія Подолінського, Володимира Вернадського, Миколи Руденка та їхніх послідовників, сформувала оригінальну міждисциплінарну традицію, в якій економічний розвиток розглядався у нерозривній єдності з природними, енергетичними, соціальними та моральними вимірами. Тому розкриття теми генези теорії сталого розвитку потребує дослідження не лише видатних праць західних вчених, а насамперед її національних інтелектуальних витоків з особливим акцентом на внесок української наукової традиції.

1. Витоки ідей сталого розвитку в українській економічній думці

Класичні та неокласичні теорії економічного зростання тривалий час ґрунтувалися на уявленні про практично необмеженість природних ресурсів і можливість безперервного нарощування виробництва. Природа в цих моделях розглядалася як зовнішній фактор, підпорядкований економічній логіці максимізації прибутку.

Однак уже наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. в межах окремих національних шкіл з'являються альтернативні підходи, що піддають сумніву саму ідею безмежного зростання, наголошуючи на об'єктивних природних та ресурсних обмеженнях господарської діяльності та необхідності узгодження завдань і методів господарювання із законами природи. Саме в цьому контексті формується українська *традиція фізичної економії*, започаткована Сергієм Подолинським. Український мислитель одним із перших запропонував науково обґрунтоване пояснення природи економічної діяльності людини з позицій законів збереження і трансформації енергії. У його працях праця постає не як самостійне джерело вартості, а як спосіб *накопичення сонячної енергії* у формах, придатних для суспільного використання [6].

Подолинський довів, що економічна ефективність має оцінюватися не лише у вартісних, а й в енергетичних показниках. Розглядаючи природу як джерело енергії, вчений наголошував, що виснаження природних ресурсів підриває самі основи економічного розвитку. Ці положення фактично передбачили ключові принципи сучасної теорії сталого розвитку – урахування довгострокових обмежень та відповідальність суспільства за стан природного середовища.

Подальший розвиток української наукової традиції у цій царині пов'язаний із теоріями біосфери та ноосфери Володимира Вернадського, який розглядав людство як потужну геологічну силу, здатну змінювати планетарні процеси, а наукову думку як ключовий фактор еволюції біосфери [7]. *Концепція ноосфери* передбачила перехід до свідомо керованого суспільного прогресу, заснованого на науковому знанні, моральній відповідальності та глобальній координації дій. Саме ці ідеї сьогодні знайшли відображення у практиці інституціоналізації загально-планетарної парадигми та гармонізації міжнародних програм і національних практик для досягнення сталого розвитку.

Енергетичну інтерпретацію прогресу у розвиток ідей фізичної економії було запропоновано Миколою Руденком у праці «Енергія прогресу» та його концепції «Формула енергії прогресу» [8], згідно з якою найбільш релевантним критерієм суспільного розвитку є позитивний енергетичний баланс між суспільством і природою. Мислитель наголошував, що деградація довкілля є не лише економічною, а й моральною проблемою, яка веде до занепаду цивілізації. Тобто, у Руденка українська традиція сталого розвитку набуває чітко вираженого етичного й цивілізаційного виміру, що значно випереджає сучасні дискусії про міжпоколіннєву справедливість і відповідальність.

2. Римський клуб: від національних ідей до глобального дискурсу

Ідеї, сформульовані в межах української інтелектуальної традиції фізичної економії, тривалий час залишалися частиною внутрішньо-національних і часто поза-академічних дискурсів. Проте у другій половині ХХ ст. їхня актуальність підтвердилась на глобальному рівні завдяки діяльності Римського клубу, який став інтелектуальною платформою для узагальнення подібних ідей у планетарному масштабі.

Точкою біфуркації на шляху пошуку ідеальної моделі господарювання стала доповідь Римського клубу *«Межі зростання»* (1972), підготовлена колективом дослідників під керівництвом Денніса Медоуза. Використовуючи методи системної динаміки дослідники показали, що експоненційне економічне та демографічне зростання людства неминуче наштовхується на вичерпність ресурсів та екологічні обмеження [1]. Таким чином, концепція «меж зростання» здійснила *парадигмальний злам у розумінні економічного розвитку*, поставивши під сумнів класичну ідею безмежного зростання та актуалізувавши проблему довгострокової рівноваги між економікою і біосферою. У цьому сенсі вона перегукується з набагато раніше сформульованими ідеями Сергія Подолинського, Володимира Вернадського та Миколи Руденка про енергетичні обмеження економічного розвитку.

Подальший розвиток цих ідей відбувся у доповіді Михайла Месаровича та Едуарда Пестеля *«Людство у переломному моменті»* (1974), в якій була сформульована концепція **«органічного зростання»**, що передбачала відмову від кількісних показників розвитку на користь *якісних параметрів*, гармонізації соціальних, економічних і природних процесів [2]. Цей підхід безпосередньо корелює з ноосферною концепцією Володимира Вернадського, у якій розвиток людства мислиться як свідомо керований, науково обґрунтований процес.

На пізнішому етапі діяльності Римського клубу вагомим значення набули ідеї *підвищення ресурсної та енергетичної ефективності*, сформульовані в концепціях *«Фактор 4»* та *«Фактор 5»* (Е. Вайцеккер, К. Вайцеккер, А. Ловінс і Л. Ловінс) (1997-20011), у яких було доведено можливість поєднання зростання добробуту з радикальним скороченням ресурсоспоживання, що стало важливим аргументом на користь практичної реалізованості сталого розвитку [3, 4]. Ідея ресурсозбереження, яка стала осердям

цієї теорії, була однією із центральних у працях українських мислителів. Так, одним із важливих постулатів теорії В. Вернадського, який закликає розвивати *альтернативні усталеним джерела енергії* та форми енергетичного живлення людей.

Квінтесенцією глобального переосмислення цілей і засобів економічного розвитку стала *теорія сталого розвитку*, обґрунтована Германом Дейлі у праці «Поza зростанням. Економічна теорія сталого розвитку», що передбачає **перехід до «сталого економіки»**, яка орієнтована на досягнення таких цілей як: екологічна стійкість, соціальна справедливість та економічна ефективність, що мають бути збалансовані між собою [5]. Герман Дейлі та його послідовники наголошують на необхідності переходу до такої стратегії розвитку, за якої економічна активність узгоджується з відтворювальними можливостями природних систем, на що неодноразово звертав увагу у своїх працях Микола Руденко.

Загалом концепції Римського клубу стали містком між національними інтелектуальними традиціями та глобальною політикою сталого розвитку. Вони інституціоналізували ті ідеї, які раніше формувалися в межах окремих наукових шкіл, зокрема української фізико-економічної та ноосферної традиції, і надавши їм статусу універсальної наукової парадигми. Непересічний внесок українських мислителів у формування парадигми сталого розвитку підтверджується сучасними дослідженнями, присвяченими генезі та постнекласичній трансформації економічної науки [9, 10]. Проте, у світовому науковому дискурсі цей внесок, на жаль, залишається маловідомим і погано артикульованим, що є викликом для дослідників теми.

Водночас, звернення до національних інтелектуальних джерел є не лише історико-науковим завданням, а й необхідною передумовою формування ефективних стратегій економічного розвитку та інтеграції України у глобальний простір сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Meadows D. H., Meadows D. L., Randers J., Behrens W. W. III. *The Limits to Growth*. New York : Potomac Associates. Universe Books, 1972.
2. Mesarovic M., Pestel E. *Mankind at the Turning Point: The Second Report to the Club of Rome*. New York : Dutton, 1974.
3. Weizsäcker E. U. von, Lovins A., Lovins L. H. *Factor Four: Doubling Wealth – Halving Resource Use*. London : Earthscan, 1997.
4. Weizsäcker E. U. von, Lovins A. B., Lovins L. H. *Factor Five: Transforming the Global Economy through 80% Improvements in Resource Productivity*. London : Earthscan, 2009.

5. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку : пер. з англ. Київ : Інтелсфера, 2002. 234 с.
6. Подолинський С. Людська праця і її роль у розподілі енергії. Київ, 1997. 104 с.
7. Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського. Т. 8 : Праці з історії, філософії та організації науки. Київ : Фенікс, 2012. 658 с.
8. Руденко М. Д. Енергія прогресу / упоряд. Р. А. Руденко. Київ : КЛЮ, 2015.
9. Супрун Н. А. Генеза парадигми сталого розвитку. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2020. Вип. 53. С. 167–188.
10. Супрун Н. А. Екологізація та постнекласична трансформація української економічної науки. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2018. Вип. 51. С. 120–139.

УДК 657.3:330.15:502:330.34:929 Подолинський С.

Марина Танасієва,

*кандидатка економічних наук, доцентка,
асистентка кафедри обліку, аналізу і аудиту,*

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ВИКЛИКИ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ С. ПОДОЛИНСЬКОГО

Сучасний етап розвитку економічних систем характеризується підвищеною увагою до проблем сталості, екологічної рівноваги та відповідальності бізнесу перед суспільством, особливо гостро ці проблеми відчуються у воєнних умовах нашої країни. Принципи сталого розвитку поступово інтегруються у всі сфери господарювання, зокрема й у систему бухгалтерського обліку, яка покликана забезпечувати достовірне, релевантне та комплексне відображення інформації про діяльність суб'єкта господарювання. Особливого значення набуває переосмислення класичних підходів до обліку в контексті ідей українського мислителя, економіста й природодослідника Сергія Подолинського, який ще наприкінці ХІХ століття запропонував концепцію взаємозв'язку економічної діяльності людини з енергетичними законами природи та наголошував на необхідності поєднання економічного та соціально-екологічного прогресу.